

Dil ve Konuşma Bozuklukları

Okul Öncesinden Okul Dönemine
Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları

Editör: Özlem DİKEN

3. Baskı

Editör: Prof. Dr. Özlem DİKEN

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI
Okul Öncesinden Okul Dönemine
Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları

ISBN 978-625-8325-50-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ağustos 2022, Ankara

3. Baskı: Kasım 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Dil ve konuşma bozuklukları sık rastlanan bozukluklardan olup geniş bir spektrumu içinde barındırmaktadır. Bu spektrum bebeklikten yetişkinliğe kadar yaşam boyu gerçekleşebilecek bozuklukları kapsadığı gibi bu bozuklukların bir kısmı doğuştan bir kısmı gelişimsel süreç içerisinde bir kısmı ise yetişkinlik döneminde ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte ortaya çıkan dil ve konuşma bozuklukları tek başına olabileceği gibi herhangi bir yetersizliğe eşlik eden bir bozukluk da olabilmektedir. Bu durumda bireyin tanısı konulan bozukluğunun türü, şiddeti, bireyin bundan etkilenme derecesi, tanılanma zamanı, sunulan eğitimin niceliği, niteliği ve aile desteği önemli olmaktadır.

Yaşanılan dil ve konuşma bozukluğu ister tek başına ister bir yetersizliğe eşlik ediyor olsun bireyin yaşam kalitesi üzerinde değişen derecelerde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Erken tanı ortaya çıkan ve çıkacak olan bu etkileri daha büyümeden önlemede ya da ortadan kaldırmada etkili olabilmektedir. Tanı sürecine başlamada aile farkındalığının yanı sıra eğitimci ve uzmanların farkındalığı ve aileyi yönlendirmesi de önemli olmaktadır. Bu bağlamda çocuğun en kısa sürede yaşadığı dil ve konuşma sorununa uygun desteği alabilmesi için bir dil ve konuşma terapisti (DKT) görüşmesi, değerlendirilmesi ve gerekiyorsa destek alması uygundur.

DKT ile erken dönemde terapiye başlanmasının yanı sıra aile içerisinde sunulan desteğin rolü de her aşamada çok büyüktür. Bununla birlikte gelişimsel süreçte çocuğun yaşının ilerlemesiyle birlikte yeni bir dönem başlar ve çocuk eğitim-öğretim sürecine katılır. Bu aşamada aile desteğinin yanı sıra öğretmen desteği ve beraberinde oluşan olumlu sınıf iklimi dolayısıyla akran etkileşimi artık çocuğun hayatında aile desteği kadar önemli olmaktadır. Bu bağlamda çocuğun yaşadığı dil ve konuşma sorunlarının çocuk ve çevresi üzerindeki etkilerini en aza indirmede öğretmen ve dil ve konuşma terapistinin işbirliği yapması önemli olmaktadır.

Bu kitap dil ve konuşma bozukluğu yaşayan çocuğun yaşam kalitesini arttırmada önemli etkileri olan öğretmenlerin olası sorunları erken farketmelerini sağlayacak ipuçlarını her bir yetersizlik özelinde yetersizliğe özgü belirtiler halinde sunarken erken tanı için doğru ve zamanında yönlendirmelerini, yönlendirme öncesinde yapılması gerekenleri, çocuğun destek aldığı dil ve konuşma terapisti ile işbirliği yollarını basit ve anlaşılır bir dille sunmayı amaçlayan, her biri yazdığı alanda uzman dil ve konuşma terapistleri tarafından hazırlanmış okul öncesinden başlayıp okul dönemini de (ilkokul, ortaokul, lise) içine alacak şekilde ortaya konan öneri ve uygulamaları içermektedir.

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Özlem DİKEN

1. Bölüm: Gecikmiş Konuşmadan Gelişimsel Dil Bozukluğuna

Prof. Dr. İlknur MAVİŞ, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3924-1138

Dr. Öğr. Üyesi Semra SELVİ BALO, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3144-5179

2. Bölüm: Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler

Doç. Dr. Şaziye SEÇKİN YILMAZ, Maltepe Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0488-9639

3. Bölüm: Zihin Yetersizliği Olan Öğrenciler

Prof. Dr. Özlem DİKEN, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1676-7989

Dr. Öğr. Üyesi Güleşan Özge KALAYCI, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7627-8477

4. Bölüm: Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler

Prof. Dr. Özlem DİKEN, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1676-7989

Öğr. Gör. Cem KALAYCI, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7830-6929

5. Bölüm: İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANGÖKÇE YAŞAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4548-5964

6. Bölüm: Motor Konuşma Bozuklukları Olan Öğrenciler

(Serebral Palsi-CP, Gelişimsel Apraksi, Dizartri)

Dr. Öğr. Üyesi Didem ÇEVİK, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9678-0379

7. Bölüm: Konuşma Sesi Bozuklukları Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Deniz KAZANOĞLU, İzmir Bakırçay Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2351-4162

8. Bölüm: Konuşmada Akıcılık Bozukluğu / Kekemeliği Olan Öğrenciler

Doç. Dr. Ayşe AYDIN UYSAL, Kocaeli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3689-7628

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

GEÇİKMİŞ KONUŞMADAN GELİŞİMSEL DİL BOZUKLUĞUNA

Giriş.....	2
Erken Çocukluk Dönemi (0-72 Aylar) Tipik Dil Gelişimi	2
Gecikmiş Dil/Konuşması Olan Çocuklar	5
Gelişimsel Dil Bozukluğu/Özgül Dil Bozukluğu (Specific Language Impairment-Sli) Olan Çocuklar	7
Genel Dil Özellikleri	10
Gelişimsel Dil Bozukluğu Olan Çocukların İleri Yaşlarda Karşılaşabilecekleri Sorunlar	14
Öğretmenlerin Çocuğu Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar	16
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları	19
Okul Öncesi Sınıfları	20
İlköğretim Sınıfları.....	23
Lise Sınıfları	25
Yararlanılan Kaynaklar	26

2. BÖLÜM

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	30
Öğrenme Güçlüğünün Tanımı ve Dil Özellikleri.....	30
Öğrenme Güçlüğü.....	30
Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Dil Özellikleri.....	32
Öğretmenlerin Öğrencileri Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi ve Okul Dönemi.....	40
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi ve Okul Dönemi.....	42
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma.....	42

Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Dil Becerilerinin Sınıf Ortamında Desteklenmesi İçin Yapılabilecekler	43
Yararlanılan Kaynaklar	51

3. BÖLÜM

ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	54
Tanım ve Dil Özellikleri	54
Zihin Yetersizliği	54
Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerde Dil ve İletişim Bozukluklarının Nedenleri	55
Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerin Okul Öncesi Dönem Dil Özellikleri	57
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi Dönem.....	60
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İş Birliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi Dönem.....	61
Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerin Okul Dönemi Dil Özellikleri	65
Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Dönemi	69
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İş Birliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Dönemi.....	70
Yararlanılan Kaynaklar	75

4. BÖLÜM

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	80
Tanım ve Dil Özellikleri: Otizm Spektrum Bozukluğu.....	80
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Dil Özellikleri: Okul Öncesi Dönem	84
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin Dil Özellikleri: Okul Dönemi	87
Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	88
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İş Birliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi ve Okul Dönemi.....	90
Yararlanılan Kaynaklar	96

5. BÖLÜM

İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Tanım ve Dil Özellikleri: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	100
İşitme Kaybı Nedir?	100
Yeni Doğan İşitme Taraması ve Okul İşitme Taramaları	101
İşitme Cihazları ve Koklear İmplantlar	102
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	104
İşitme Kaybına Yönelik İşaretler: Ne Yapmalıyım?.....	104
Öğretmenler İçin Sınıf Ortamını Düzenlemeye Yönelik Öneriler	107
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İş Birliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi ve Okul Dönemi.....	108
Okul Öncesi Dönem	108
Okul Dönemi (İlkokul)	109
Ortaokul ve Lise Dönemi	112
Yararlanılan Kaynaklar	114
Ek 1	115
Ek 2	116

6. BÖLÜM

MOTOR KONUŞMA BOZUKLUKLARI OLAN ÖĞRENCİLER (SEREBRAL PALSI-CP, GELİŞİMSEL APRAKSİ, DİZARTRİ)

Giriş.....	118
Motor Konuşma Bozuklukları	118
Tanım ve Dil Özellikleri: Dizartri	119
Serebral Palsi.....	121
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlere Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	127
Serebral Palsili Çocukların Eğitim Ortamında Ortaya Çıkabilecek Dikkat Edilmesi Gereken Özellikleri: Okul Öncesi Dönem	127
Serebral Palsili Çocukların Eğitim Ortamında Ortaya Çıkabilecek Dikkat Edilmesi Gereken Özellikleri : Okul Dönemi	128
Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemleri	129
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi Dönem.....	130

Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Dönemi.....	131
Tanım ve Dil Özellikleri: Apraksi	132
Apraksi Tipleri.....	133
Çocukluk Çağı Konuşma Apraksisi.....	134
Apraksik Konuşmanın Genel Özellikleri.....	135
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlere Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi Dönem	136
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlere Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Dönemi	137
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi Dönem.....	138
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Dönemi.....	139
Yararlanılan Kaynaklar	141

7. BÖLÜM

KONUŞMA SESİ BOZUKLUKLARI OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	144
Tanım ve Özellikleri: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	144
Konuşma Sesi Bozuklukları Nedir?	144
Konuşma Sesi Bozukluklarının Nedenleri.....	149
Konuşma Sesi Bozuklukları ile İlgili Sayısal Veriler	151
Konuşma Sesi Bozuklukları ve Fonolojik Farkındalık İlişkisi.....	151
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	153
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi ve Okul Dönemi.....	155
Yararlanılan Kaynaklar	158

8. BÖLÜM

KONUŞMADA AKICILIK BOZUKLUĞU/KEKEMELİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Tanım ve Dil Özellikleri: Konuşmanın Akıcılığı ve Gelişimsel Kekemelik.....	162
Kekemeliğe Eşlik Eden İkincil Davranışlar.....	163
Normal Akıcısızlık ve Kekeleme Arasındaki Farklar	165
Gelişimsel Kekemeliğin Nedenleri.....	165
Kekemeliğin Kronik Bir Seyir İzlemede Etkili Olduğu Düşünülen Risk Faktörleri	166
Öğretmenlerin Dil ve Konuşma Terapistlerine Yönlendirmeden Önce Sınıf Ortamında Yapması Gerekenler ve Dikkat Etmesi Gereken Unsurlar:	
Okul Öncesi ve Okul Dönemi	167
Okul Öncesi Dönemde Kekeleyen Öğrenciler	167
Okul Döneminde Kekeleyen Öğrenciler.....	168
Dil ve Konuşma Terapistleri ile İşbirliği Yapma ve Sınıf Ortamında Destek Sunma Yolları: Okul Öncesi ve Okul Dönemi	169
Sınıf İçinde Sesli Soruları Cevaplamak	169
Sınıfta Sesli Okuma Yapmak.....	169
Konuşma Esnasında ve Sınıf Yönetiminde Gözönünde Bulundurulması Gereken Noktalar	169
Kekemelle İlişkili Akran Zorbalığı ile Başa Çıkma	171
Yararlanılan Kaynaklar	173
Editör Hakkında	175
Yazarlar Hakkında.....	176

1. BÖLÜM

GECİKMiŞ KONUŞMADAN GELİŞİMSEL DİL BOZUKLUĞUNA

Prof. Dr. İlknur MAVİŞ, Anadolu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3924-1138

Dr. Öğr. Üyesi Semra SELVİ BALO, Anadolu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3144-5179

Anahtar Kavramlar

Dil edinimi, gecikmiş dil/konuşma, alıcı dil, ifade edici dil, gelişimsel dil bozukluğu, dil ve konuşma terapisi

Öğrenme Çıktıları

Bu bölümü tamamladıktan sonra;

- Normal dil gelişimi sürecini,
- Gecikmiş dil/konuşma tanımını ve gecikmiş dil/konuşmaya sahip çocukların dil özelliklerini,
- Gelişimsel dil bozukluğu tanımını ve gelişimsel dil bozukluğuna sahip çocukların dil özelliklerini,
- Gelişimsel dil bozukluğuna sahip çocukların ileri yaşlarda karşılaşılabileceği sorunları,
- Gecikmiş dil/konuşmaya veya gelişimsel dil bozukluğuna sahip çocukları gözlelemede dikkat edilmesi gereken unsurları,
- Gecikmiş dil/konuşmaya veya gelişimsel dil bozukluğuna sahip çocukların nasıl bir ekip içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini,
- Gecikmiş dil/konuşmaya veya gelişimsel dil bozukluğuna sahip çocukların dil gelişimlerini desteklemede kullanılan stratejileri,

açıklayabileceksiniz.

GİRİŞ

Çocuklarda dil ve konuşma gelişimi dinamik bir süreçtir. Konuşma, akciğerlerden gelen havanın boğaz, ağız ve burun yolunda şekillenmesi sonucunda ortaya çıkan seslere dönüştürülerek karşımızdaki kişilerin duyabileceği bir biçime dönüştürülmesi eylemidir (Konrot, 2011). Dil ise beynimizde ya da zihnimizde yer alan soyut bir yetidir ve insanların nedensizce seçilmiş sözcükler üzerinde uzlaşarak duygu ve düşüncelerini aktarmada kullandıkları bir araç olarak tanımlanmaktadır (Maviş, 2009). Dil, sözel veya sözel olmayan biçimlerde aktarılabilirken, konuşma dilin sözel biçimidir.

Nedensiz seçilmiş sözcükler ve soyut anlamların bir araya gelmesi ile oluşan bir dili edinmek bazı çocuklar için güç olabilmekte ve bunun sonucunda dil bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Bazı çocuklar sözcükleri üretmede veya anlamada (biçimbilgisi-semantic), bazıları sözcükleri birbirine bağlayarak öbekleri veya cümleleri oluşturmada (sözdizim), bazıları dilin seslerini üretmede (sesbilgisi) ve bazıları da dilin sosyal bağlamda kullanımında (pragmatik/edimbilgisi) sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar dilin “biçim, içerik ve kullanım” bileşenleri bağlamında ele alınabilir. Dil dizgesinin söz konusu bileşenlerinden en az birinde veya birkaçında sorun yaşayan çocuklarda dil bozukluğunun görülebileceği bilinmektedir (Maviş, 2009).

İzleyen bölümde, çocuklarda “*okul öncesi dönemde*” ve “*okul çağı dönemde*” görülebilecek dile ilişkin güçlükler, öğretmenlerin dil ve konuşma terapistlerine (DKT) yönlendirmeden önce sınıf ortamında öğrencilerle yapması gereken ve dikkat etmesi gereken unsurlar ve öğretmenlerin dil ve konuşma terapistleri ile işbirliği yapma ve sınıf ortamında öğrencilere destek sunma yolları ele alınacaktır.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ (0-72 AYLAR) TİPİK DİL GELİŞİMİ

Erken çocukluk dönemi 0-72 aylar arasını kapsayan dönemdir. Çocuklarda okul öncesinde ve okul çağına görülebilecek dil sorunlarından bahsetmeden önce erken çocukluk dönemi tipik dil gelişimi sürecini hatırlatmak gerekli olacaktır. Bleile (2004), konuşma dilinin gelişimini kendi içerisinde alt dönemlere ayrılan dört ana evrede ele almaktadır (Tablo 1).